

Hoe de Duitsers in de oorlog met hun doden omgingen

Tijdens het Nazi bewind en gedurende de bevrijding van 's-Hertogenbosch in oktober 1944 kwamen behalve veel Bosschenaren ook veel geallieerde en Duitse militairen om het leven. De geallieerden vonden hun tijdelijke rustplaats op een terrein voor de ingang van de begraafplaats Orthen en werden al snel na de bevrijding overgebracht naar hun vaderland of naar een militaire begraafplaats elders in Nederland. Voor de gesneuvelde Duitse soldaten verliep het anders. Stadsgids en specialist begraafcultuur Bert van Coenen zocht het uit.

10 mei 1940 vallen Duitse legereenheden ons land binnen en enkele dagen later verschijnen al de eerste Duitse soldaten in 's-Hertogenbosch. Tijdens de gevechten die de eerste dagen plaats vinden, sneuvelen behalve Nederlandse ook Duitse soldaten.

De Duitse autoriteiten kiezen er voor om in 's-Hertogenbosch een begraafplaats te zoeken waar gesneuvelde Duitse militairen hun laatste rustplaats zullen vinden.

Overleg

Er wordt overleg gepleegd met de gemeente 's-Hertogenbosch en met afgevaardigden van de katholieke en protestantse gemeenschap met de vraag of zij een geschikte locatie hebben om als begraafplaats te dienen.

Vanuit de Bossche samenleving is er uiteraard weinig belangstelling. De Duitsers nemen hier geen genoegen mee en sturen een delegatie naar de begraafplaats Orthen om te kijken of hier nog ruimte is. Hier zien zij op het protestants gedeelte een stuk grond dat pas opgehoogd is en nodig is voor uitbreiding van de begraafplaats. Dit deel is nog helemaal leeg en volgens de Duitsers uitermate geschikt als “Deutsches Krieger Friedhof”.

Er wordt niet lang gediscussieerd, de Duitsers bepalen dat dit deel vanaf nu hun begraafplaats is en laten weten om voor elk graf 56 gulden te betalen. De Bosschenaren stellen voor om protestantse en katholieke officieren en manschappen gescheiden te begraven. De Duitse bezetter gaat hier niet op in: “In tijd van oorlog is iedereen gelijk” is het Duitse argument.

Duitse graven

Op 21 mei 1940 worden al de eerste Duitse soldaten op het protestants gedeelte van de begraafplaats Orthen begraven, Walter Detels, 25 jaar, Kurt Erdmann, 24 jaar, Johannes Noach, 23 jaar, Johann Demleitner, 33 jaar en Francis Moris over wie geen gegevens bekend zijn.

Op 7 augustus 1940 schrijft Piet Vis namens de Duitse bezetter een brief aan de burgemeester met de volgende tekst:

“Het zal u misschien bekend zijn dat onzerzijds kortgeleden ter versiering van de op de begraafplaats Orthen liggende oorlogsgraven een duizendtal planten ter beschikking zijn gesteld. Ter gelegenheid van een rondrit ter bezichtiging van verschillende oorlogsgraven komt zaterdag a.s. te 12.00 uur 's-middags een gezelschap onder leiding van de gravenofficier der Deutsche Wehrmacht naar deze begraafplaats. Van dit gezelschap maken o.a. deel uit onze Nederlandsche beschermheer, Ir. A.L.H. Roebroek, de directeur van het informatiebureau van het Nederlandsche Roode Kruis, Kolonel van Arkel en de Landesbauernführer Graf Grote.

Het zou ten zeerste op prijs gesteld worden indien op de genoemde plaats een kleine officiële ontvangst van de zijde van het Gemeentebestuur zou kunnen plaats hebben, waarna misschien gemeenschappelijk een koffietafel gebruikt zou kunnen worden. Na 14.00 uur zou de tocht dan voortgezet kunnen worden.

Mogen wij tot vrijdag a.s. van u vernemen, of u voor een en ander zou kunnen zorgen? Wij zullen u dan onmiddellijk de complete deelnemerslijst van het gezelschap, dat 20 personen niet te boven zal gaan, doen toekomen.

Met de meeste hoogachting,
Voorzitter, Piet Vis”

Koffietafel bij Lohengrin

Burgemeester Van Lanschot, meldt zich af voor de bijeenkomst maar laat weten dat er een koffietafel geregeld is bij Hotel Lohengrin aan de Markt.

Op 3 september 1940 komt er een brief van het Departement van Defensie, met de tichtlijn dat op de militaire graven die bij de gemeente in onderhoud zijn eikenhouten kruizen moeten worden geplaatst voor zover deze van de zijde van de familie niet reeds van een grafsteen en dergelijke zijn voorzien. Men verzoekt het college B & W geen toestemming meer te verlenen en niet meer toe te laten dat op bedoelde graven, stenen, monumenten, marmeren platen, kruizen en dergelijke worden aangebracht.

Op 11 november 1940 schrijft de Chef van het Oppercommando der Weermacht:

De Führer heeft ten aanzien van het overbrengen van gesneuvelde of gestorven Duitsche militairen zijn verbod hernieuwd en te dezen de volgende beslissingen genomen:

1. Het is verboden, Duitsche militairen die gesneuveld of ten gevolge van verwondingen, ongevallen of ziekten gestorven zijn, uit het operatie gebied, de bezette gebieden, het Gouvernement-Generaal of het neutrale buitenland met inbegrip van Denemarken naar het vaderland over te brengen.
2. Het is voor de duur van de oorlog eveneens verboden, reeds ter aarde bestelde Duitsche militairen naar een andere begraafplaats over te brengen.
3. ...
4. ...
5. ...
6. Tegen overtredingen, in het bijzonder door plaatselijke instanties, moet streng worden gewaakt.

(w.g.) Keitel, General veldmaarschalk.

Kriegslazaret

Het St. Joan de Deo ziekenhuis aan de Papehulst wordt gedurende de oorlog gebruikt als Kriegslazaret waar vele gewonde Duitse soldaten verpleegd worden. Het Groot Ziekengasthuis wordt vermeld als Reserve Kriegslazaret maar ook hier zijn vele soldaten verpleegd. Overleden militairen worden in het Joan de Deo na overlijden hier enige dagen opgebaard en daarna op het “Deutsches Kriegerfriedhof“ in Orthen begraven.

St. Joan de Deo, mei 1942.
(Beeldbank WOII NIOD 86611)

Gedurende de oorlog worden er in het begraafboek van het hervormde deel van de begraafplaats 104 personen vermeld, begraven tussen 10 mei 1940 en 2 september 1944 . Het zijn niet alleen soldaten maar ook gesneuvelde leden van bijvoorbeeld de NSB met als bekendste lid, Petrus van Bussel, beter bekend als “De Kin”. Hij wordt op 8 augustus 1944 in de Kerkstraat te 's-Hertogenbosch vermoord en op 12 augustus op het Duitse deel van de begraafplaats te Orthen begraven. Na de oorlog wordt hij evenals de in 's-Hertogenbosch begraven Duitse militairen op de grote Duitse begraafplaats te Ysselstein bij Venray herbegraven.

De laatste Duitse militairen die volgens het register op Orthen officieel worden begraven, zijn Franz Hegel, geboren op 23 augustus 1909 en Heinz Schäfer, geboren op 1 september 1921. Zij worden op 2 september 1944 begraven.

Vaak zonder kist

In de periode na 2 september 1944 sneuvelen er tijdens de bevrijding van 's-Hertogenbosch nog eens 183 Duitse soldaten. Het merendeel hiervan wordt ook op Orthen begraven maar deze worden niet meer in het register genoteerd. Van deze 183 personen zijn er 57 onbekend.

Uit een brief van 7 juni 1945 blijkt dat er totaal 241 Duitse soldaten op het protestantse deel van Orthen begraven zijn geweest. Later werden er nog een aantal slachtoffers bijgezet die op verschillende plaatsen in de stad waren begraven. Dit maakt totaal 319 personen die later naar Ysselstein overgebracht worden.

Verschillende omgekomen Duitsers worden gedurende de laatste dagen van de bezetting door de geallieerden of door Bossche burgers langs de kant van de weg of op een pleintje begraven, vaak zonder kist.

Brief van de waarnemend burgemeester van 's-Hertogenbosch op 24 augustus 1945 aan de heer Dr. van Anrooy, hoofd van de dienst Identificatie, Berging en Opsporing van het Nederlands Rode kruis:

“Ik heb de eer u een opgave te doen van namen en verder bekende gegevens betreffende de buiten de officiële begraafplaatsen in deze gemeente begraven liggende lijken van gesneuvelde Duitse militairen.

Bijvoorbeeld:

7. Op de binnenplaats van het Groot Ziekengasthuis, 27 of 28 lijken waarvan geen gegevens bekend zijn. Deze militairen liggen ongekist in een massagraf.
8. In een tuin van het ziekenhuis St. Jan de Deo, Papenhulst alhier, 3 lijken, op de graven van deze militairen staat respectievelijk vermeld: R/F . lg. Ers. Battl. III 7170, 2/Bau-Ers. B.H. Bl.gr.16050, Stambattr. A . Ers. Abt. 5. 1509.
9. Op het Duhamelplein, thans genaamd Kapelaan Koopmanslein, twee lijken in een graf, op dit graf staat vermeld : W. Mobuis en E. David
10. In de speeltuin aan de Westenburgerweg een lijk. Op dit graf staat vermeld : A. 3343, S.F.A. m.m. E.A. bt. A.R.6.
11. In een park langs de Geldersendam 3 lijken. Op een van de graven staat vermeld: “Onbekend Duitsch soldaat “ en op de 2 andere graven staat respectievelijk vermeld : 89.1 Schutz, Feld. Ets. Kp.33 en 3547 A.1. Bau E.R.S.Batl.9.
12. Achter een terrein achter de Ophoviuslaan ongeveer ter hoogte van perceel 104, drie lijken. Deze graven zijn niet meer te vinden.
13. Langs de Aartshertogenlaan in de omgeving van de Piusschool ligt een onbekende Duitse militair begraven.
14. In de Eksterstraat liggen 2 onbekende Duitse militairen begraven.
15. Langs de Parallelweg ter hoogte van Bergmeijer ligt een onbekende Duitsch militair begraven.
16. Langs den Engelschenweg tegen de muur van de Michelinfabrieken ligt begraven een onbekende Duitsch militair.
17. Op een open terrein in de omgeving van de Prins Bernhardstraat ligt een onbekende Duitsch militair begraven.
18. Op het terrein van de Michelinfabrieken, 1 onbekende Duitsch militair.
19. In het talud van de Elzenstraat: 1 onbekende Duitsch militair, eerst gevonden op 18 augustus j.l.

Verder ligt nog begraven in de tuin van het fratershuis in de Sonniusstraat, 1 Russisch burger, welke is overleden op 24 oktober 1944 en die wel niet direct als militair is te beschouwen, doch die zich terstond bij de Geallieerde legers heeft

aangesloten toen deze in de morgen van 24 oktober 1944 de gemeente 's-Hertogenbosch binnen kwamen en een belangrijk aandeel heeft gehad in de strijd tegen de Duitse militairen. Van hem is alleen bekend dat hij is genaamd Andre Iwanow.

Al deze lijken zijn ongekit begraven.

De waarnemend burgemeester van 's-Hertogenbosch.

Houten kruisen

Na de oorlog worden er vanaf 10 mei 1946 tot 21 augustus 1946 nog zo'n 60 Duitse militairen in de stad opgegraven en voorlopig naar de begraafplaats in Orthen overgebracht. Van verschillende van deze personen is dan vaak de identiteit niet meer te achterhalen. Regelmatig was het zakboekje en het identiteitsplaatje van de gesneuvelde militair niet meer aanwezig.

De gemeente 's-Hertogenbosch wordt na de oorlog verantwoordelijk voor het onderhoud van deze graven en deze worden dan voorzien van houten kruisen.

Vanaf 8 november 1949 tot en met 5 april 1950 worden er regelmatig stoffelijke resten van Duitse soldaten, totaal 319 personen, in Orthen opgehaald door de Nederlandse Gravedienst. Hiervan zijn 109 soldaten onbekend. Zij zijn overgebracht naar de in 1946 door de Nederlandse gravedienst in Ysselstein bij Venray speciaal aangelegde begraafplaats voor gesneuvelde Duitse militairen. Hier liggen meer dan 500 uit Nederland afkomstige collaborateurs, landverraders en oorlogsmisdadigers.

Naast enkele soldaten uit de Eerste Wereldoorlog vinden zo'n 31.598 soldaten uit de Nazi-tijd hier hun laatste rustplaats. Van dit aantal zijn er circa 6000 onbekend. Het is de grootste militaire begraafplaats in Nederland.

Duitse militaire begraafplaats te Ysselstein. Hier liggen bijna 32.000 personen begraven.
Begraafplaats Ysselstein

Vijf slachtoffers van Brits bombardement in het Volderstraatje, 26 mei 1940.
Vader, moeder, een dochter en twee zonen van de familie Hurkens.
(Beeldbank Erfgoed 0014859)

Begrafenis 2 Duitse soldaten. H. Machleidt en Max Rinnerthaler, 26 juni 1944.
(Beeldbank Erfgoed 0041526)

Begrafenis van 2 Duitse Luftwaffe soldaten, gesneuveld te Volkel.
Leutnant Haraldt Machleidt en Gefreiter Max Rinnerthaler. Orthen, 26 juni 1944.
Stadsarchief nr. 0041528

Begrafenis Unteroffizier August Rothaupt, 28 februari 1941.
Stoet op het Kardinaal van Rossumplein.
(Beeldbank WOII NIOD 86612)

Begrafenis van Unteroffizier August Rothaupt. Orthen, 28 februari 1941.
(Beeldbank WOII NIOD 86614)

Deutscher Kriegerfriedhof Orthen, 3 juli 1944
(Beeldbank Erfgoed 0029161)

Begrafenis van drie Duitse soldaten. Begraafplaats Orthen, 6 oktober 1944.
(Beeldbank Erfgoed 0014967)

Bert van Coenen